

протоерей Козма (Красимир) Поповски (София)*

САМОСТОЯТЕЛНА СТИХИРА, ПОСВЕТЕНА НА СВ. ПАТРИАРХ ЕВТИМИЙ

Archpriest Kozma (Krasimir) Popovski (Sofia)

AN IDIOMELON STICHERON DEDICATED TO ST. PATRIARCH EUTHYMIUS

Abstract: The text examines a sticheron dedicated to St. Euthymius of Tarnovo, published by Dimiter Marinov. The main focus is on the authorship of the sticheron and its hymnographic analysis. The existence of this hymn demonstrates the need for the creation of a hymnographic work devoted to the Bulgarian saint during the nineteenth century.

Keywords: *St. Euthymius of Tarnovo, Dimrter Marinov, sticheron, hymnographi.*

До днес е известна само една пълна служба, посветена на св. Евтимий Търновски, съставена от еп. Партений Левкийски за датата 20 януари. До настоящия момент тя има две официални издания – на епископ Партений Левкийски от 1951 (Партений 1951)¹ и в сборника „Служби на българските светии“ от 2007 г. (Служби 2007: 48–66). В предговора към службата еп. Партений казва, че не му е известно да има по-ранна служба и ако е имало такава, то тя е безвъзвратно изгубена. Затова той съставил една нова, „оригинална работа“. В края на предговора споменава за съществуването на стихира, посветена на светеца от неизвестен автор (Партений 1951: 4–5). Стихирата е публикувана два пъти преди това – първо от Димитър Маринов, нейният откривател, в списание „Религиозни разкази“ (Маринов 1898: 357), и второ в монографията на Христо Попов, посветена на Търновския патриарх (Попов 1901: 121).

За произхода на стихирата Д. Маринов отбелязва: „Тази стихира е преписана из един откъслек ръкопис, намерен в Бобошевския манастир „Св. Димитър“ (Маринов 1898: 357)“. На друга страница той посочва датата 17 юли като Деня за честване на св. Евтимий: „Великият светител Евтимий, Патриарх Търновски, според съхранените предания и бележки, починал на 17 юли 1402 г., на 72-годишна възраст“ (Маринов 1898: 384). Напълно същата стихира, заедно с превод на български и съпътстващите бележки, Д. Маринов публикува и втори път в списание „Народен страж“ през 1928 г. (кн. 17), където е главен редактор.

Съобщението за произхода на стихирата е доста неясно и затруднява определянето на източника, от който евентуално е взета. Според *Сводния каталог на ръкописите в България* от град Бобошево и от манастира „Св. Димитър“ произхождат следните шест ръкописи: №№ 250, 274, 356, 482, 586 и 600 (Своден каталог 1982: 320). Пет от тях се съхраняват в ЦИАИ, а един (Своден каталог 1982, № 482), който се намира в НБКМ под № 877 (Опис, 3, 1964: 49)². При работата ми с ръкописите de viso стихирата не беше открита. Затова въпросът: „Откъде Д. Маринов е преписал стихирата?“,

---

* **протоерей Козма (Красимир) Поповски** – д-р, преподавател по литургика и пастирско богословие в Софийската духовна семинария „Св. Йоан Рилски“; директор на Църковно-историческия и архивен институт към Българската патриаршия; popovskigr@gmail.com

¹ Отзив за службата е публикуван от архим. Атанасий (Бончев) в: *Църковен вестник*, 1951, 1 окт., № 36–37, 7.

² Ръкописът е с произход от Етрополе, но е закупен за църквата „Св. Георги“ в гр. Бобошево (Своден каталог 1982: 180).

засега остава открит. Предполагам, че или ръкописът, който е видял Д. Маринов, е унищожен, или не се намира в познатите ми книгохранилища. Фолклористът и журналист Иван Кепов в книгата си за гр. Бобошево от 1935 г. пише, че е разпитвал за наличие на други ръкописи и дали някой е чувал за текст свързан с Патриарх Евтимий, но получил само отрицателни отговори (Кепов 1935: 174–176). В статията си „Две ръкописни книги“ Стефан Кожухаров споменава, че по местни сведения в град Бобошево, в църквата „Св. Богородица“ и в частни ръце са се намирали множество стари ръкописни книги, но голяма част от тях са продадени на руски офицери по време на Освободителната война от 1877/8 г. Той не потвърждава наличието на текст за търновския светител, което да е научил от някого от своите осведомители (Кожухаров 1965: 152).

В статията на Юлия Йорданова за Димитър Маринов (Йорданова 2005) посветена на неговото богато творчество се споменава за подготвена от него, но неиздадена служба за св. Патриарх Евтимий. Източник на тази информация е самият автор в оставените от него „Кратки биографични бележки“, които се съхраняват в Архива на Етнографския институт с музей към БАН (АЕИМ) в машинопис. При моята работа с архива на Маринов намерих споменатата бележка, но никакви допълнителни сведения не открих относно стихирата. Тук цитирам самата бележка: „За печат са готови в ръкопис оице: Службите на Св. Прохор Пчински, на Св. Гаврил Лесновски и на Светителя Евтимия Търновски“ (АЕИМ, а.е. 219: 4). Сред досега изследваните архиви на Димитър Маринов ръкопис на службата за св. Евтимий не е откриван³. За жалост част от писменото и архивното наследство на Димитър Маринов е разпръснато в различни хранилища и пълноценно проучване на цялото му наследство не ми е известно да съществува.

Ще представя кратък анализ на стихирата за св. Евтимий Търновски. Текстът на стихирата цитирам според изданието на Д. Маринов в списание „Религиозни разкази“ (Маринов 1898: 357).

Свѣзда незаходимаѧ; зарамѧ просвѣщающаѧ оученїѧ всю болгарскую странѧ, и вса сѣверна и до океана, и западна до Илирика – явилъ са еси треблаженне, сватѣйшии, отче Евдимїе, пастирю добры, равногостель сватыхъ ангелъ, апостолювъ единоравенъ; не сребролюбїа мїрови сокровища сниска, высотъ намъ смиrenomѧдрїа показа; изгнание, гоненїе и заточенїе прїалъ еси; и отечествѧ и народѧ своемѧ во время нѣжды крепитель показалъ са еси; и многїа къ благочестїю привелъ еси; того ради и побѣды вѣнцемъ тѧ Христосъ вѣнча; и такъ имѧ дерзновенїе, вѣди покровитель народѧ своемѧ и моли са ѡ дѣшакъ нашихъ

Стихирата е написана на църковнославянски език. При сравняване на текста ѝ с други химнографски произведения се откриват някои заимствания на изрази от „Похвално слово за Евтимий“ от Григорий Цамблак⁴ (тук използвам изданието: Русев, Гълъбов, Давидов и Данчев 1971). Други изрази са заимствани от службата на св. Йоан Златоуст според текста ѝ в църковнославянските печатни минеи (вж. Миней 1993: 13 ноември). Съставителят на стихирата вероятно иска да направи препратка между личността на св. Йоан Златоуст и Патриарх Евтимий, като отразява общите за двамата светци топоси от живота им. Именно просветителската им дейност и пастирската грижа за Църквата ги сравнява с апостолите, на които те подражават, непривързаността им към почестите и сребролюбieto и еднаквата им съдба на изгнаници в края на живота им.

Изразът < Свѣзда незаходимаѧ; зарамѧ просвѣщающаѧ оученїѧ всю > съответства на началния израз на втората стихира на „Господи воззвах“ от Великата вечерня от службата на св. Йоан. Сравнението „Звезда многосветлая“ или „Светилници незаходими“ също е характерен за стихирите от общите служби на мъченици и свещеномъченици. Обикновено след този израз се казва, че светецът озарява „краищата на вселената“ или „всю подсолнечную“, но в случая съставителят на стихирата изброява конкретните места, където според него св. Евтимий е бил „звезда незалязваща“: < болгарскую странѧ,

³ Виж изследването на Василева, Шипчанова 1996.

⁴ За краткост нататък в текста ще използваме съкращението ПСЕ вместо *Похвално слово за Евтимий* от Григорий Цамблак.

и вса съверна и до океана, и западна до Илирика >. Определението < треблаженне, сватѣйшии отче ... пастирю добры > е началото на Славата на „Господи възвах“ от вечернята на службата на Златоуст. Сравнението < равенството на сватыхъ ангелъ, апостолувъ единоравенъ > е заимствано от третата стихира на „Господи възвах“ от вечернята. За да покаже нестежанието на св. Евтимий, съставителят използва израза: < не сребролюбиа мірови сокровища списка >, който съответства точно на част от тропара за Св. Йоан Златоуст⁵. Израз, директно заимстван от „Похвалното слово за Евтимий“, е < время нѣжды крепитель > (ПСЕ 1971: 25.3, 163). В стихирата има и други заемки от ПСЕ, които обаче не са точни цитати, а леки перифрази. Например < изгнание, гонение и заточение пріалъ еси > съответства на (ПСЕ 1971: 66.2, 231), където се говори за заточението на Патриарх Евтимий, друг израз, който обобщава плодовете на пастирската му дейност < многіа къ благочестію привелъ еси > предава смисъла на (ПСЕ 1971: 65.5, 228).

От казаното до момента можем да заключим, че стихирата, посветена на св. Евтимий, представлява компилативно произведение, съставено от по-рано съществуващи химнографски и агиографски текстове. Към настоящия момент не може да се направи заключение относно мястото на нейното създаване, нито дали е част от цяла служба, посветена на светеца, или представлява самостоятелна стихира, добавена към друга служба.

По мое предположение, стихирата е създадена вероятно в края на XIX в., като ориентир за това служи първото издание на текста на ПСЕ от 1871 г. (Леонид 1871: 243–291). Вероятният ѝ автор е етнографът, общественният деец и историк отец Димитър Маринов. Това предположение изглежда най-обосновано, тъй като стихирата първо се появява в неговите статии и издания, а по-късно той я популяризира чрез повторното ѝ публикуване в църковно-патриотичното списание „Народен страж“. Също така намерението му, записано в ръкописната му автобиография, съхранявана в архива на Етнографския музей, е да състави служба за св. Евтимий, което по неизвестни причини засега остава неизпълнено.

БИБЛИОГРАФИЯ/ REFERENCES

Извори/ Sources

АЕИМ а.е. 219: Маринов, Д. Кратки биографически бележки за свещеноиконом Димитър (Митко) Маринов. *АЕИМ*, а.е. 219, л. 4.

Изследвания/ Studies

Василева, Шипчанова 1996: Василева, М, Н. Шипчанова. Библиография на Димитър Маринов. – *Българска етнология*, 3, 1996, 42–45.

Йорданова 2005: Йорданова, Ю. Житие на етнографа (Принос към опознаването на Димитър Маринов). – *Е-списание LiterNet*, 3(64), 2005, <http://liternet.bg/publish5/iuiordanova/dmarinov.htm> (20.01.2025).

Кожухаров 1965: Кожухаров, Стефан. Две ръкописни книги. – *Известия на Института за литература*, 16, 1965, 147–162.

Леонид 1871: архим. Леонид (Кавелин). Нова граѓа за бугарску историю. – *Гласник српског ученог друштва*, кн. 31, Београд, 1871, 243–258.

Маринов 1898: Маринов, Димитър. Житие на великият български светител и последен Търновски патриарх Евтимий. – *Религиозни разкази*, 7–8, 1898, 357–385.

Партений 1951: Партений епископ Левкийски. Последование иже во святых отцу нашему, патриарх Евтимию Терновскому. София, 1951.

Попов 1901: Попов, Хр. Евтимий, последен Търновски и Трапезицки Патриарх (1375 – 1394). Пловдив, 1901.

Своден каталог 1982: Христова, Б., Д. Караджова, А. Икономова. Български ръкописи от XI до XVIII век, запазени в България. – *Своден каталог*. Т. 1. София, 1982.

Служби 2007: [Партений епископ Левкийски]. Память иже во святых отца нашего Евтимия Патриарха Терновскаго, месяца иануариа 20 день. – В: *Служби на българските светии*. Света гора – Атон, 2007, 48–66.

⁵ Срв. също: ПСЕ 22.1, 154–157.